

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2012

Eva Lenická

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Čarodějnické procesy v českých zemích
a na Rokycansku**

Eva Lenická

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Čarodějnické procesy v českých zemích

a na Rokycansku

Eva Lenická

Vedoucí práce:

PhDr. ThLic. Drahomír Suchánek, Ph.D. Th.D.

Katedra antropologických a historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Poděkování

Děkuji tímto panu PhDr. Drahomíru Suchánkovi, Ph. D. za vedení práce a cenné rady a připomínky, které mi během psaní poskytoval.

Obsah

ÚVOD	2
1 MAGIE A NÁBOŽENSTVÍ	4
2 INKVIZICE	9
3 KLADIVO NA ČARODĚJNICE	15
4 PŘÍZNIVCI A ODPŮRCI ČARODĚJNICKÝCH PROCESŮ	19
5 ČARODĚJNICKÉ PROCESY V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	24
6 SMOLNÁ KNIHA MĚSTA ROKYCAN.....	33
7 ČARODĚJNICKÉ PROCESY NA ROKYCANSKU.....	36
ZÁVĚR	39
SEZNAM PRAMENŮ A POUŽITÉ LITERATURY.....	40
RESUMÉ	43

ÚVOD

Hlavním tématem, kterým se tato bakalářská práce zabývá, jsou čarodějnické procesy vedené na území Čech v období 16. a 17. století. Mým cílem bylo zmapovat průběh dějinných událostí, které ve svém vývoji vedly k rozpoutání čarodějnických procesů. Celá práce je pak členěna do sedmi samostatných kapitol, ve kterých jsem se pokusila zachytit tuto problematiku od jejích počátků.

První kapitola popisuje prolínání čarodějnictví, magie a náboženství od dob antiky až po období středověku. Pokouší se o přiblížení pohledu, respektive toho, jak chápali víru a pověru lidé v tehdejších společnostech. Obecně hodnotí předvoj čarodějnictví v Evropě.

Druhá kapitola hovoří o vzniku a vývoji inkvizice. Zabývá se jejím původním posláním, které bylo spojeno s potíráním hereze, ale zároveň hodnotí následky, které se díky vlivu její činnosti projevily ve společnosti. Jsou zde popsány důvody, díky nimž byli do řad inkvizitorů vybráni zástupci z řad žebravých řádů dominikánů a františkánů.

Další část se v jednoduchosti věnuje rozboru spisu *Kladivo na čarodějnice*, který se stává učebnicí a určitým vzorem inkvizitorům. Jsou zde ve stručnosti popsány všechny tři části knihy, které se týkají poznatků shromážděných o čarodějnicích. Na to navazuje čtvrtá kapitola, zachycující přívržence, ale také odpůrce této knihy a čarodějnických procesů vůbec.

Následující část práce se zmíní o procesech, které s čarodějnicemi probíhaly v českých zemích. Přiblíží stíhání čarodějnic, která se konala ve Slezsku a na severní Moravě, a v této souvislosti poukáže i na neblaze proslulou postavu inkvizitora Jindřicha Františka Bobliga.

Poslední dvě kapitoly pojednávají o rokycanské smolné knize a o případech, které do ní byly vepsány. Poukazuje na význam smolných knih, ale také na význam některých zápisů, které se vztahují k procesům s čarodějnicemi. Uvede zároveň několik úryvků z konkrétních případů s čarodějnicemi na rokycansku, které byly do smolných knih zaznamenány během samotných procesů.

Při zpracování textu jsem se opírala zejména o knihu Bedřicha Šindeláře *Hon na čarodějnice*, a o knihu Jindřicha Francka *Čarodějnické příběhy*. Obě poskytují ucelený pohled na magii a stíhání čarodějnic v Evropě. Šindelář se této problematice věnuje zejména po stránce kulturní a sociálně historické, Franck se zabývá spíše právním aspektem.

Další pomocnou literaturou byla kniha Richarda Kieckhefera *Magie ve středověku*, ve které autor sleduje vývoj magie od počátků až do jejího vyústění v 16. století. Také jsem využila informace, načerpané v *Encyklopedii čarodějnic a čarodějnictví* od Rosemary Ellen Guileyové.

1 MAGIE A NÁBOŽENSTVÍ

Každá z lidských kultur v sobě nosí jak nezbytné prvky náboženství, tak i určité prvky tajemna, které jsou v lidském životě stejně významné a neodmyslitelné, právě jako víra. Většina lidí nepochybovala a dodnes nepochybuje o existenci boha nebo bohů (dle dané kultury), a stejně tak mnozí lidé nemají pochyb o tom, že kromě bohů existují mezi nebem a zemí bytosti, které bychom mohli nazývat duchy nebo démony oplývající magickými schopnostmi. Jakým způsobem se formoval názor na magii a v čem dokázal ovlivnit především středověké myšlení, kterým se povětšinu času budeme zabývat, se pokusíme přiblížit v následujícím textu.

V současném, vědecky založeném světě západní kultury, vnímáme magii a kouzla jako něco zcela odlišného a z racionálního hlediska nepochopitelného, ale pokud se v historii vrátíme až do doby antiky, zjistíme, že magie byla běžnou součástí života tehdejších lidí. Například pro Egypt jsou charakteristické magické rukopisy, které byly psány na listech papyru, a které představují v současné době jedny z nejdůležitějších pramenů, které slouží k poznání magie tohoto období. Zachovalo se také velké množství spisů o magii, sepsaných Řeky, Egypťany a Římany, které pak měly velký vliv na středověkou kulturu. Filosofická a vědecká literatura antické doby ve velké míře přispěla k středověkému chápání magie. Utvářela středověké představy o tom, co je a co není v materiálním světě možné.¹ Z antické beletrie se detailním líčením dovídáme o čarodějnicích, které jsou doslova vtěleným zlem. Podrobně jsou zde popisována kouzla, kterými ženy očarovávaly své milence, seznámíme se se vzýváním duchů mrtvých atp. To vše je podtrženo básnickým vypočtením celkového hrůzného zjevu a charakteru čarodějnic. Tyto texty původně sloužily hlavně pro pobavení, ale je nepochybné, že se staly základem k pozdějšímu vytvoření obrazu čarodějnice.²

---

¹ Kieckhefer, Richard: *Magie ve středověku.*, Praha, Argo 2005, str. 37-38.

² Kieckhefer, R.: *Magie ve středověku*, str. 48-50.

Pohled na magii ve středověké Evropě ovlivnila již nejen zmíněná řecko-římská antická kultura, ale také kultura raně germánská a keltská. Pohanská víra, tzn. víra v pohanské bohy, skřety, víly a démony, víra v tajemno a magično, byla v tomto směru velice silná. Když se v 7. století pokoušeli irští potulní mniši přinést na pevninu Germánům křesťanskou víru, museli překonat bariéru, která byla vystavěna na základech jejich staré lidové víry. „Svět démonů se prostě nedal jen tak zakázat nebo oddiskutovat. Bylo je snad možné vypudit z pohanských svatyní, ne však z hlav lidí.“³ Proces konvertování pohanských kmenů ke křesťanství byl záležitostí několika generací, a netýkal se pouze uvedených Germánů. V období 6. a 7. století konvertovaly galské a anglosaské kmeny v Anglii, mezi 7. a 8. stoletím kmeny germánské a jako poslední se k „novému“ křesťanskému světu připojily slovanské kmeny východní Evropy a severní Skandinávie.⁴

Přestože si křesťanství postupně upevňovalo své dominantní postavení v pohanských zemích, víra lidí ve staré tradiční bohy byla i nadále součástí jejich života. Je třeba mít na paměti, že pohanská kultura byla propojením člověka s přírodou. Lidé si neustále zdobili svá obydlí nejrůznějšími amulety, které měly sloužit k ochraně jejich příbytku, ale i k ochraně majetku před přírodními živly. Zdobili také sami sebe proto, aby odvrátili nemoci a uhranutí; aby odpudili zlo od svých domovů. To, že se lidé nechtěli vzdát své víry v zázraky, bylo dáno i tím, že křesťanský bůh, na rozdíl od bohů pohanských, byl prostým lidem velmi vzdálen, a stával se pro ně nedostupným. Je třeba podotknout, že raná církev byla po dlouhou dobu k těmto věcem poměrně tolerantní, a ponechávala jistou „volnost“ tomuto zvláštnímu spojení křesťanství s pohanstvím. Jako příklad zde můžeme uvést rozhodnutí papeže Řehoře Velikého (590-604), aby misionáři při svých cestách neničili pohanské chrámy, ale znovu je vysvětili a začali je používat jako křesťanské kostely. Také svátky

---

³ Breuers, Dieter: *Ve jménu ďábla. Trochu jiná historie čarodějnictví a jejich pronásledování.*, Praha, BRÁNA, 2008, str. 15.

⁴ Kieckhefer, R.: *Magie ve středověku*, str. 63.

uctívané pohany neměly být zakázány, ale naopak v nich měl být nalezen křesťanský smysl.⁵

Pravdou je, že církve se dostala do situace, ve které musela začít s potlačováním pohanství a tím vyřešit otázku; co je křesťanské, co je možné v křesťanství tolerovat, a zároveň pevně stanovit a zakázat vše, co je pohanské. Musela rozhodnout a nekompromisně odlišit, v jaké situaci se jedná o víru, a kdy už jde o pouhou pověru, což nebyl rozhodně lehký úkol, protože hranice mezi vírou a pověrou je velmi tenká. Víra, je „*spolehnutí na to, co nevíme a nevidíme. (...) Každé lidské jednání míří do neznámé budoucnosti a vyžaduje jakousi víru (...)*“.⁶ Pověra je víra v neexistující jevy nebo bytosti, která bez rozumných důvodů přiřazuje věcem a dějům nadpřirozenou schopnost ovlivňovat budoucnost. Tím se liší od náboženství, které je sice také založeno na nadpřirozenosti, ale svojí vírou chce člověka dovést k božskému ideálu.⁷ Pohanské kultury magii od náboženství neoddělovaly. Pro příklad se můžeme podívat do germánské mytologie, ve které se objevuje bůh Wodan, který, ač byl bohem, byl zároveň i mistrem magie a dokázal konat zázraky. Z toho důvodu křesťané nepovažovali pohanské náboženství za pravé, ale chápali ho jen jako uctívání démonů.⁸

Pověra je považována za určitý přežitek, ale i v naší současné době se stále setkáváme s vírou lidí v tajemnou moc amuletů a talismanů, s vírou, že problematické, nebo v danou chvíli neřešitelné situace zvládneme jen tehdy, pokud se uchýlíme k věštbám a předpovědím budoucnosti. Nelze se proto divit, že lidé v těžké době středověku hledali východiska ze složitých životních situací právě v pověrách. Je důležité zdůraznit, že celá tehdejší společnost, ať už se jednalo o vládnoucí církve nebo o prostého věřícího, neměla žádné pochybnosti o existenci zla. Nikdo nepřemýšlel nad tím, jestli ďábel nebo čarodějnice doopravdy existují; jejich existence byla něčím naprosto samozřejmým. Důležité bylo

---

⁵ Kieckhefer, R.: *Magie ve středověku*, str. 63.

⁶ Sokol, Jan: *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů.*, Praha, Vyšehrad, 2004, str. 378.

⁷ *Ottův slovník naučný*, Díl dvacátý Pohora–Q.v., Praha, Argo, 2000, str. 352.

⁸ Kieckhefer, R.: *Magie ve středověku*, str. 64.

zjistit, kdo je s nimi společen.⁹ Proto se můžeme po určitou dobu setkávat s rozdělením magie na bílou a černou. Již samotný název nám napovídá, že bílá magie sestávala z kouzel, „*pomocí nichž prý bylo možno při zachované důvěře v boží pomoc přivodit prospěch, aniž byl při tom někdo jiný poškozen*“¹⁰, bílé čarodějnictví tehdejší společnost považovala dokonce za prospěšné,¹¹ zatímco černá magie byla tou, která škodila druhým lidem. Navíc byla vždy prováděna za pomoci zlých duchů, tedy byla považována za trestnou. Takové myšlenky můžeme jen těžko považovat za oficiální rozhodnutí nebo stanovisko církve, a navíc, jak už jsme předeslali, toto rozlišení čar a kouzel nemělo dlouhého trvání; ale hlavně - nic z toho nebylo tím prvotním impulzem, který by stál u zrodu čarodějnických procesů. Jak říká Christian Feldmann ve své knize *Friedrich Spee – procesy s čarodějnicemi*: „*církev nevynalezla pronásledování čarodějnic; pouze mu později statečně neodporovala a proti takovému blouznění dostatečně nezasáhla, takže sama na to, a nejen pověstí doplatila.*“¹² Ale jak si ještě ukážeme, církev přichází s jednou zásadní změnou – přirovná čarodějnictví ke kacířství.

Církev ve 12. století víru v čarodějnictví v podstatě odmítala. Změna nastala až ve 13. století, kdy se od církve oddělila hnutí katarů a albigenských.¹³ Tyto organizace si u věřících získaly značnou oblibu hlavně v období, kdy se lidé se zklamáním odvraceli právě od oficiální církve.¹⁴ Osoby, které byly součástí těchto hnutí „*si říkali kataři, tedy „čistí“, což bylo odvozeno od řeckého slova „katharós“ (=čistý). To se pak*

⁹ Le Goff, Jacques, Schmitt, Jean-Claude: *Encyklopedie středověku*, Praha, Vyšehrad, 2008, str. 82.

¹⁰ Šindelář, Bedřich: *Hon na čarodějnice*, Praha, Svoboda, 1986, str. 28.

¹¹ Guilejová, Rosemary, E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, Praha, OLYMPIA, 1997, str. 56.

¹² Feldmann, Christian: *Friedrich Spee – Procesy s čarodějnicemi*, Velehrad, Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003, kap. 5., str. 128.

¹³ Albigenští – středověké heretické hnutí. Název je odvozen od města Albi (jižní Francie), kde se toto hnutí značně rozšířilo. Neuznávali oficiální církev a její dogmata, požadovali rozdělení církevního majetku. Na albigenské hnutí později navazuje radikálnější hnutí valdenských (zakladatel Pierre Valdés).

¹⁴ *Velké procesy. Právo a spravedlnost v dějinách*, Překlad: Kouřimský Milan a Milada, Praha, BRÁNA, 1997, str. 165.

ujalo pro označení všech, které církve považovala za odpadlíky. Z výrazu „kataři“ se nakonec vyvinulo naše slovo „kacíři“.¹⁵

Toto kacířské učení, které se šířilo z jižní Francie do dalších zemí, začalo nebezpečným způsobem ohrožovat nejenom moc církve, ale i moc císaře. Hlavním problémem, kterého se církve obávala, bylo to, že učení kacířů začaly přijímat všechny společenské vrstvy. Lidé naslouchali kázání kacířů, kteří žádali po církvi, aby se vzdala svého majetku, zřekla se pozemských rozkoší a navrátila se zpět k chudobě.¹⁶ Také dualismus katarů, který nekompromisně požadoval oddělení dobra od zla v jiném pojetí boha, který hmotný svět považoval za svět satana a duchovní svět za svět boží, nemohla feudální církve připustit.¹⁷ Bylo nezbytné zahájit tažení proti katarům. V tomto okamžiku došlo k propojení církevních a světských trestů. Církve kacíře odhalila a světská moc (na pokyn církve) vykonala trest. Kacíři, kteří byli odsouzeni, skončili svůj život upálením na hranici.

Stále ještě hovoříme o pronásledování kacířů, ale mezi lid už jsou církvi roztrušovány fámy, o jejich spolčení s ďáblem. Tyto historiky barvitě hovoří o *„kacířských shromážděních, přímých předchůdcích pozdějších sabatů čarodějnic, na kterých se zabíjely děti a buď se pojídaly, nebo se pálily na popel, (...) docházelo k divokým orgiím (...) kde se praktikovala homosexualita a uctíval se ďábel.“¹⁸*

Pronásledování kacířů a pozdější „hony na čarodějnice“ nejsou pouze výsadou Francie. Stejně praktiky probíhaly např. i na území Německa, Rakouska, Španělska, Portugalska a Anglie. V tomto období je stále nejvyšším cílem církve boj proti herezi, což je spojeno se vznikem inkvizice. Té inkvizice, která se později, díky svým procesům, neblaze zapíše do historie lidstva.

¹⁵ Breuers, D.: *Ve jménu ďábla*, str. 40.

¹⁶ Grigulevič, I. R.: *Dějiny inkvizice*, Praha, Svoboda, 1982, str. 67-68.

¹⁷ Hroch, Miroslav, Skýbová, Anna: *Králové, kacíři, inkvizitoři*: Praha, Československý spisovatel, 1987, str. 18.

¹⁸ Breuers, D.: *Ve jménu ďábla*, str. 40.

2 INKVIZICE

Prvním, kdo určil závazná a oficiální pravidla nezbytná pro odhalování a potírání kacířství, byl papež Alexandr III. na III. koncilu v Lateráně v roce 1179. Zde vyzývá biskupy, aby se zaměřili na vyhledávání kacířů, povoluje konfiskaci jejich majetku, a zároveň vysílá první křížovou výpravu, která je zaměřena proti albigenským,¹⁹ a jejímž vůdcem se stal opat Jindřich z Clairvaux. Tato výprava nebyla ani příliš početná, ani příliš úspěšná, takže po několika vojenských nájezdech, při kterých došlo ke zpusťování některých oblastí v Languedoku, se Jindřichovo vojsko rozpadlo.²⁰ Po smrti Alexandra se papežem stává Lucius III., který pokračuje v této započaté tradici, a v roce 1184 na koncilu ve Veroně vyhlašuje bulu *Ad abolendam*, jejímž hlavním obsahem bylo vymýcení kacířských učení. Bylo v ní popsáno, jakým způsobem mají biskupové s kacíři zacházet; hovořilo se zde o vysídlování kacířů, zabavování jejich majetku, o odstraňování jejich ostatků z hřbitovů. To vše podpořil i císař Fridrich I., čímž zároveň stvrdil společný postup světské a duchovní moci proti herezi.²¹

V tomto období, které předcházelo vzniku inkvizice, byli pronásledováni kacíři a jejich následným trestáním pověřováni jednotliví biskupové. Tresty, které tehdy byly kacířům udělovány, měly zpravidla církevní podobu; tzn., že odsouzený musel dodržovat pravidelné modlitby nebo půsty, více se účastnit církevních obřadů atp. Takový přístup se ale stále více jevil jako nedostačující.²² Bylo potřeba nastolit tvrdší opatření, která by vedla k vyřešení problému s katary.

Toho se chopil papež Inocenc III., který v roce 1199 přirovnal herezi ke zločinu urážky majestátu, takže tresty z toho plynoucí bylo nyní možné použít i proti kacířům. Další změnou bylo to, že vyšetřování vedené biskupem mohlo být zahájeno pouze na základě pomluvy nebo

¹⁹ Albigenští – větev kacířů pocházející z jihozápadní Francie, z kraje Albigeois.

²⁰ Grigulevič, I. R.: *Dějiny inkvizice*, str. 69.

²¹ Grigulevič, I. R.: *Dějiny inkvizice*, str. 69.

²² Chalupa, Jiří: *Inkvizice. Stručné dějiny hanebnosti*, Praha, nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2007, str. 20.

anonymního udání. V roce 1215 proběhl IV. lateránský koncil, který se vyjadřoval k otázkám reformy církve, k potírání hereze, a na kterém byly položeny základy inkvizičního tribunálu.²³ Proto nástupce papeže Inocence III. – papež Řehoř IX. „v roce 1233 pověřuje dominikánský řád úkolem pátrat po kacířích a potírat je, (...), řádoví „detektivové“ a soudci v jedné osobě měli konat zcela nezávisle na přání a vůli biskupů z dotyčných diecézí a proti jejich rozsudkům se postižení mohli odvolávat pouze přímo v Římě.“²⁴ K rozšíření této instituce přispěly tři buly, které mezi lety 1231–1233 vydal Řehoř IX. Právě třetí bula přesouvá pravomoc vykonávat soudní procesy z inkvizice biskupské na inkvizici papežskou, která jí svěřuje do rukou bratrů dominikánského řádu, ke kterému se často připojoval další z žebravých řádů – františkáni.

Pokusme se vysvětlit si, proč byli inkvizitoři vybíráni právě z řad dominikánů a františkánů. Na přelomu 12.–13. století založil španělský klerik Domingo de Guzmán dominikánský řád, jehož cílem mělo být potlačení hereze. Tento mnich byl účastníkem křížové výpravy, zaměřené na pronásledování katarů v Provinci, kterou roku 1202 zorganizoval papež Inocenc III.²⁵ Zde dal také dohromady skupinu mužů, kteří zastávali stejné názory, jako měl on sám, a z které později vytvořil novou řeholi, jejíž oficiální název zněl *Řád bratří kazatelů*, což plně vystihovalo hlavní myšlenku tohoto řádu. Byli si vědomi toho, že síla kacířů spočívá právě v jejich kazatelském umění a ve znalosti církevních textů. Dominikáni sami přitom byli považováni za vynikající kazatele. Předpokládalo se, že některé kacíře dokážou odvrátit od nesprávných myšlenek pouhým slovem. Byli proslulí svým teologickým vzděláním a znalostí bible. Zde stojí za zmínku jejich myšlenka, že „*prvním Velkým inkvizitorem byl samotný Bůh, a to ve chvíli, kdy odhalil a vyhnáním z ráje potrestal „první kacíře“ Adama a Evu konzumující zapovězené ovoce.*“²⁶ Dalším z důvodů, který vedl k jejich výběru, byla naprostá oddanost papeži. K příslušníkům tohoto řádu patřili většinou ti nejortodoxnější zastánci křesťanské víry. Pro

²³ Le Goff, J.: *Encyklopedie středověku*, str. 189-190.

²⁴ Chalupa, Jiří: *Inkvizice*, str. 30.

²⁵ Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 75.

²⁶ Chalupa, J.: *Inkvizice*, str. 35.

přijetí do řádu bylo nezbytné složit slib čistoty a chudoby; řádovým šatem byla bílá kutna, roucho a sandály. Uvnitř řádu byla stanovena pevná hierarchie. V jeho čele stál generál, který podléhal pouze papeži.²⁷ Dominikánům se brzy podařilo proniknout do zemí po celé Evropě, ve kterých pak dále šířili své učení. Uvědomovali si, že k potlačení hereze je důležitá osvěta, a proto zpracovali životopisy svatých takovým způsobem, aby oslovili co nejširší vrstvy, což se jim skutečně podařilo. V roce 1234 byl Dominik prohlášen za svatého.²⁸

Řád františkánů vznikl stejně jako dominikánský řád na počátku 13. století. Jeho zakladatelem byl Ital Giovanni Bernardone, kterého známe pod přezdívkou František z Assisi. Jeho kázání o lásce k bližnímu, o návratu k přírodě, o pokoře, mělo mezi lidmi velký ohlas. U církve ale zpočátku vzbuzoval nedůvěru. Když poprvé žádal u Inocence III. o povolení k založení řehole, byl důrazně odmítnut; napodruhé už ho papež podpořil a dovolil Františkovi založit nový řád žebravých mnichů, který se v dalších letech aktivně podílel na činnosti církve. Úkolem františkánů bylo skrze své učení o lásce a pokoře, získat co nejvíce věřících na stranu církve.²⁹

Oba dva řády byly chráněny papežskou kurií. Dominikáni i františkáni disponovali velkou mocí, měli možnost pohybovat se volně po celém křesťanském světě, aniž by podléhali jakékoliv kontrole místních biskupů. Jejich činnost vycházela ze zájmů církve, a dá se říci, že díky své horlivosti a oddanosti zachránili církve před rozpadem, který jí díky svému tehdejšímu postoji hrozil.³⁰

Papežská inkvizice byla založena za účelem odhalování, potlačování a souzení kacířství. Dlouhou dobu měla církve odmítavý postoj k používání mučení při výslechu podezřelého, což se změnilo v roce 1252, kdy byl zavražděn hlavní inkvizitor Petr z Verony. Proto papež Inocenc IV. v témže roce vydává bulu *Ad extirpanda*, ve které posiluje pravomoci inkvizitorů a povoluje používat mučení při výslechu.

²⁷ Guielyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 75.

²⁸ Hroch, M.: *Králové, kacíři, inkvizitoři*, str. 26-28.

²⁹ Hroch, M.: *Králové, kacíři, inkvizitoři*, str. 28-31.

³⁰ Grigulevič, I. R.: *Dějiny inkvizice*, str. 79.

Tak začaly zasedat soudní tribunály, které torturu využívaly v hojné míře.³¹

Inkvizice se začala velmi rychle šířit po celé Evropě. Ale stejně tak rychle jako se šířily inkviziční praktiky, šířil se i odpor proti této instituci. Nebylo výjimkou, že „*odpor (...) nabyl někdy takové intenzity, že při tom docházelo až k vraždám zvláště nenáviděných představitelů inkvizice.*“³² Kvůli této vlně odporu, která se proti inkvizici zvedla, bylo nanejvýš nutné vytvořit a předložit společnosti takový obraz, který by co nejvěrněji vypodobnil nebezpečí, která v sobě přináší kacířská hnutí, a tím by zároveň obhájil a vyzdvihl význam inkvizice. To bylo úkolem tehdejších teologů. Také Tomáš Akvinský se ve svém díle zabývá úvahami o kacířství. Poukazuje na to, že kacířství je velký hřích, ale církve se přesto, ve své dobrotivosti, snaží nabídnout spásu hříšníkům. Pokud ale kacíř nechce změnit svůj názor a nechce učinit pokání, pak si zasluhuje, aby byl vyobcován z církve, odevzdán světskému soudu, který by ho odstranil ze světa usmrcením.³³

Hlavním úkolem inkvizice bylo vymýcení kacířství, ale středověk neměl pevně stanovenou definici kacíře a kacířství, takže vše stálo na libovolném výkladu inkvizitorů. Z toho důvodu se obětmi stalo mnoho nevinných lidí, kteří se do rukou inkvizice dostali díky udání, nebo kvůli touze obohatit se jejich majetkem. V letech 1258–1260 papež Alexandr IV. rozšířil pravomoci inkvizitorů i na procesy s věštcí a čarodějnicemi, ale muselo být bezpečně prokázáno, že jde v těchto případech o kacířství. Ve svém prohlášení pravil, že inkvizitoři nemají plýtvat svým časem a svým úsilím při stíhání magie, která nemá nic společného z herezí. Ovšem inkvizitoři, kteří se přesto chtěli těmito případy zabývat, obvykle přicházeli s vysvětlením, že veškerá magie k herezi implikuje.³⁴ Jenže fakt, že byl někdo usvědčen z čarodějnictví, ještě nutně neznamenal, že byl také kacíř. Taková osoba by musela splňovat dva základní předpoklady: šířit učení, které podrývá autoritu církve a být členem organizace, která

---

³¹ Chalupa, J.: *Inkvizice*, str. 37-38.

³² Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 25.

³³ Grigulevič, I. R.: *Dějiny inkvizice*, str. 86-87.

³⁴ Kieckhefer, R.: *Magie ve středověku*, str. 222.

spojuje stejně smýšlející osoby. Kacířství bylo od raného středověku považováno za největší zločin proti Bohu a králi.³⁵ Čarodějnictví, na rozdíl od kacířství, splňovalo pouze jednu z těchto podmínek. Podle církve to bylo uzavření smlouvy s ďáblem, čímž se čarodějnice zřekly Boha a automaticky zavrhly křesťanskou víru. Scházela ale druhý předpoklad, tj. existence tajné organizace. Proto byla nucena vymyslet podobnou organizaci i pro čaroděje. Výsledkem se stala teorie o sektě čarodějnic a čarodějů, kteří byli podle církve ďáblými vojáky. Důkazem existence této sekty byly čarodějnické reje, které, za pomoci inkvizice, nebylo obtížné dokázat.³⁶

K rozvoji celé situace přispělo i scholastické učení, které se zabývalo úvahami na téma zlo a ďábel. Autorita ďábla rostla, teologové se začali zamýšlet nad sexuálními vztahy mezi člověkem a démony, rozebírali otázku smlouvy mezi satanem a jeho pomahači. Lidé se o moci ďábla dozvídají od kněží z kazatelen. Došlo k zpochybnění názoru, který byl podtržen Augustinovým spisem *De Civitate Dei* (O státě božím), že Boží moc má převahu nad ďáblem i nad démony.³⁷ „Pod vlivem systematicky pěstované hrůzy z ďábla se z někdejší teologie naděje a lásky začala postupně rodit teologie beznaděje a záští, z jejíž zdánlivé bezvýchodnosti měla naděje na záchranu poskytnout pouze inkvizice.“³⁸

Pronásledování kacířů a následné inkviziční řízení bylo záležitostí církve, zatímco při pronásledování čarodějnic, hlavně v období raného novověku, se tato řízení stávala především záležitostí světských soudů. Začátky pronásledování čarodějnic, ke kterým v Evropě docházelo, sledujeme už od středověku, který je s čarodějnictvím často spojován, ale k opravdovým „honům“ na čarodějnice začalo docházet až na počátku 15. století.

Ze současných výzkumů vyplývá, že jednou z prvních oblastí, na které probíhaly čarodějnické procesy v masovém měřítku, bylo savojské vévodství. První masový hon na čarodějnice tady proběhl v roce 1430.

³⁵ Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 113.

³⁶ Grigulevič, I. R.: *Dějiny inkvizice*, str. 137.

³⁷ Le Goff, J.: *Encyklopedie středověku*, str. 85.

³⁸ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 27.

Zde byla také upravena a nově sepsána listina deliktů čarodějnictví, která byla rozšířena o pakt s ďáblem, tělesný styk s démony a čarodějnický sabat. Je potřeba zmínit i další díla, která významným způsobem přispěla k novému pohledu na čarodějnictví. Za nejznámější můžeme považovat démonologický traktát dominikána Johannese Niedera *Formicarius*, ve kterém se obsáhle věnuje tématu čarodějnictví, a ve kterém využívá informace získané od inkvizitorů a soudců. Dalším traktátem, který zde zmíníme je *Ut magorum et maleficium errores*, který v roce 1436 sepsal Claude Tholosan, vrchní soudce a zástupce soudního dvora, který údajně jako soudce vedl na 250 procesů s čarodějnicemi. K sepsání těchto a později dalších démonologických traktátů nepochybně přispěl také koncil konaný v Basileji v letech 1431–1449, který se dovolával reformy církve a tím i větší poslušnosti ze stran věřících. Opravdovým zlem se ve své době stává dílo *Kladivo na čarodějnice*.³⁹

---

³⁹ Francek, Jindřich: *Čarodějnické příběhy*, Praha, PASEKA, 2005, str. 12 – 13.

3 KLDIVO NA ČARODĚJNICE

Démonologický spis *Kladivo na čarodějnice* je dílem dominikánského inkvizitora Heinricha Kramera, který se kolem roku 1430 narodil v městě Schlettstadt. Po absolvování filosofického studia v dominikánském klášteře získal v Římě titul doktora teologie, a následně jej papež Sixtus IV., v roce 1478, jmenoval inkvizitorem pro provincii Alemannia superior. Nakonec byl společně s Jacobem Sprengerem jmenován hlavním inkvizitorem pro diecéze Trevír, Brémy, Mohuč a Kolín nad Rýnem.⁴⁰

Dosud se tvrdilo, že tento spis je společným dílem obou dominikánů. Jako spoluautor je dodnes v literatuře uváděn převor dominikánského klášteře v Kolíně nad Rýnem, profesor teologie, a inkvizitor Jacob Sprenger. Podle nejnovějších poznatků se usuzuje, že Sprenger se na sepsání této knihy nepodílel, a Kramer následně zneužil jeho jméno, aby knize dodal dostatečnou vážnost. Kniha *Malleus maleficarum* (Kladivo na čarodějnice) byla napsána v roce 1486, dva roky po vydání papežské buly Inocence VIII., *Summis desiderantes affectibus*, která byla považována za klíčový prvek, jenž vedl k rozpoutání masových čarodějnických procesů. Největší publicity bula dosáhla ve chvíli, kdy její plný text nechal Kramer otisknout v úvodní části Kladiva na čarodějnice.⁴¹ Kniha se rozšířila, na tehdejší dobu, v neobvykle velkých nákladech, a to hlavně díky využití knihtisku, který zlevnil, ale hlavně urychlil výrobu knih, o čemž svědčí fakt, že mezi lety 1487–1669 bylo vydáno celkem 29 vydání této knihy.⁴²

Kladivo na čarodějnice bylo jakýmsi souhrnem veškerých možných poznatků shromážděných v průběhu doby, které se týkaly čarodějnic a jejich činnosti, ale také bylo souhrnem opatření sloužících k jejich vyhledávání a trestání. Kniha je rozdělena do tří částí. První díl knihy se zabývá hlavně definicí čarodějnictví, spojením mezi čarodějnicí a ďáblem,

---

⁴⁰ Breuers, D.: *Ve jménu ďábla*, str. 75.

⁴¹ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 13.

⁴² Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 35.

neustále se opakujícími úvahami o sukubů a inkubů⁴³, o tom, zda čarodějnice mají moc vzbudit v lidech lásku či nenávisť, jestli dokážou přeměnit člověka ve zvíře, nebo zda kacířství čarodějnictví je možné považovat za něco horšího než jiné druhy pověrčivosti atp. Ve velmi podobném duchu je napsána i druhá část knihy, která se však ještě o něco víc zabývá sexuálními otázkami, tzn., jakým způsobem se démoni rozmnožují a s jakou rozkoší, jak se čarodějnice zaslibují ďáblu, ale také jakým způsobem dokáže démon vniknout do lidského těla, a jakými neduhy mohou být lidé postiženi. Popisuje schopnost čarodějnic přivolávat ničivé bouře nebo krupobití. Na konci jsou pak vyjmenovány všechny prostředky, které by měly účinně sloužit při potírání zla.⁴⁴

Ve třetí části knihy se autor snažil detailně popsat průběh celého procesu s čarodějnicemi; od zahájení řízení, přes předvolání svědků, zadržení, uvěznění, až k následnému vynesení rozsudku nad obviněným. Rozhodně stojí za zmínku, že přichází s několika inovacemi, které neblahým způsobem ovlivní průběh dalších procesů vedených proti tzv. spojencům ďábla. Vyzdvihuje význam udavačství, které má důležitou roli pro zahájení řízení, *„připouští také svědectví osob exkomunikovaných a nečestných, ba dokonce i zločinců, spolupachatelů či křivopřísežníků; stejně tak umožňuje svědectví poddaných proti jejich pánům, dětí proti rodičům, manželů nebo obviněných osob proti sobě navzájem atd.“*⁴⁵ Proti původním inkvizičním procesům už obviněný neměl zajištěné právo na obhájce, a záleželo jen na vůli soudce, zda mu byl nebo nebyl nakonec přidělen. Také změna pravidel o možnosti použití tortury výrazně zjednodušila důkazní řízení. Stalo se mnohem jednodušším a rychlejším postupem, získat přiznání od obviněného na základě mučení.⁴⁶

Na mnohých místech se rozpoutalo doslova šílenství, které nakonec dospělo až do tak absurdní formy, že se lidé udávali ze strachu,

---

⁴³ Inkubus – démon, vystupující při pohlavním styku jako muž, tedy jako ten, který leží nahoře (jiná poloha byla v této době pro muže smrtelným hříchem); ženská obdoba je nazývána sukubus – ta, která vždy leží dole.

⁴⁴ *Kladivo na čarodějnice*: překlad Lenková, Jitka, Brno, nakladatelství Levné knihy a. s., 2010, str. 28-36.

⁴⁵ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 16.

⁴⁶ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 16.

aby sami nebyli předvoláni před inkviziční soud. Objevilo se proto mnoho kritiků, kteří tuto knihu odsoudili. Na počátku 16. století byl jedním z nich jezuita a inkvizitor Friedrich Spee z Langelfeldu (1591–1635). Vycházel z osobní zkušenosti, kdy jako zpovědník doprovázel odsouzence k popravišti, z nichž někteří ještě před svou smrtí vypovídali o vynuceném přiznání. Později sepsal a vydal spis *Cautio Criminalis seu de processibus contra sagas* (Opatrnost při obvinění neboli O procesech proti čarodějnicím), ve kterém se ostře staví proti zřůdnosti procesů.⁴⁷ Sám říká: „Osobně mohu odpřísáhnout, že dodnes jsem nedoprovodil na hranici jedinou odsouzenou „čarodějnici“, o níž bych mohl říci, že je opravdu vinna.“⁴⁸

Podobně smýšlel i katolický duchovní a kanovník v Nizozemí Cornelius Loos (1546–1595), který byl původně pověřen sepsáním spisu, ve kterém by se ohradil proti všem, kteří kritizují průběhy čarodějnických procesů. Místo toho ale napsal dílo *De vera et falsa magia* (O pravém a nepravém čarování), ve kterém pronásledování čarodějnic odsoudil, za což byl vsazen do vězení, kde byl pod nátlakem nucen svá slova odvolat.⁴⁹

Poslední zmínkou, která se bude vztahovat ke knize *Kladivo na čarodějnice*, je upozornění na fakt, že interpretace knihy je zaměřena převážně na ženy. Pohled na ženu v tehdejší společnosti nebyl zrovna nejlepší. Můžeme se setkat s takovými názory jako; žena je pokažený a nepovedený muž, že jsou na světě, aby uspokojily žádostivost mužů atp. V knize je tomuto tématu vyhrazena samostatná kapitola, která hovoří o tom, proč jsou ženy náchylnější ke hříchu, tedy mají větší šanci stát se čarodějnicemi. Latinské slovo „femina“ zde autor rozdělil a vysvětlil tímto způsobem: „slabika „fe“ je prý odvozena od „fides“, tj. víra, a „mina“ od minus, tj. méně.“⁵⁰ Z toho vyplývá, že ženy jsou lidé s menší vírou. Dále jsou podle knihy ženy více pověřčivé, marnivé a prolhané oproti mužům, rychleji se vzdají víry v boha, a kvůli své sexuální nenasytosti hledají

⁴⁷ Toufar, Pavel: *Čarodějnice, hvězdlháři a zlatodějové*, Brno, MOBA, 2009, str. 38.

⁴⁸ Feldmann, Ch.: *Friedrich Spee. Procesy s čarodějnicemi*, str. 230.

⁴⁹ Toufar, P.: *Čarodějnice, hvězdlháři a zlatodějové*, str. 38.

⁵⁰ Breuers, D.: *Ve jménu ďábla*, str. 60.

uspokojení v náruči ďábla. To vše navíc umocňovali teologové, kteří věřícím vštěpovali nesmyslné představy, které se týkaly žen.

4 PŘÍZIVCI A ODPŮRCI ČARODĚJNICKÝCH PROCESŮ

Změny, které nastaly v první polovině 16. století, byly velmi významné v dalším vývoji čarodějnických procesů. Byl to hlavně nástup reformace, která zcela ukončila veškerou činnost inkvizice na protestantských územích. Na jinověrce přestalo být pohlíženo jako na kacíře, a tak církev přenechala pronásledování čarodějnic v plné míře světským soudům. Za zajímavé můžeme považovat zjištění, že v zemích, ve kterých se reformace neprosadila, nebo v nich stále působila inkvizice (např. Španělsko), došlo k minimálnímu počtu procesů s čarodějnicemi, ve srovnání s ostatními státy. V tomto období dochází ke krátkému útlumu, kdy se na čarodějnice téměř zapomnělo.⁵¹

K novému a mnohem radikálnějšímu stíhání čarodějnic v západní Evropě začíná docházet v druhé polovině 16. století. Z výzkumů v devadesátých letech 20. století, které v tomto směru proběhly, vyplynulo, že jednou z možných příčin vedoucí k zahájení nových procesů byla tzv. malá doba ledová, díky níž došlo ke zhoršení klimatu, tzn. k neúrodám a hladomorům, v čemž tehdejší společnost spatřovala vliv čarodějnic.⁵² Přihlédnout musíme také k faktu, že v tomto období dochází k rozvoji démonologie, magie a alchymie, která mnohdy vycházela ze znovuobjevených antických spisů. Také v malířství vznikají výtvarná díla, která, svým obsahem dokážou v člověku vzbudit mrazivý pocit (např. obrazy Hieronyma Bosche), nebo literární díla věnující se postavě ďábla. Jsou vydávány démonologické spisy, ve kterých je nezřídka popsán vlastní hon na čarodějnice. Mezi tato díla patří např. spis francouzského humanisty Jeana Bodina *La Démonomanie des Sorciers* (Démonománie čarodějnic), nebo spis anglického krále Jakuba I. Stuarta *Deamonologie*, ve kterém shrnuje své poznatky z honů pořádaných na čarodějnice ve Skotsku.⁵³

Osobností, kterou je potřeba v souvislosti s celým obdobím zmínit, je německý augustiánský mnich Martin Luther (1483-1546), který stál u

⁵¹ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 16-17.

⁵² Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 18.

⁵³ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 18-19.

zrodu reformace. Byl známý svými individualistickými názory, které postavil proti tradičnímu učení církve, a které napomohly k rozdělení Německa v roce 1555 na katolické a protestantské státy. Přestože Lutherovým hlavním cílem byl boj proti odpustkům a snaha o očistu církve, proslul také svým nepřátelským postojem k otázkám, které se týkaly čarodějnictví a čarodějnic.⁵⁴ Luther byl přesvědčen, stejně jako většina tehdejší společnosti, o neblahém vlivu čarodějnic na životy lidí. Plně se také shodoval s myšlenkou scholastického učení, že žena je čarodějnictví mnohem více nakloněna, na rozdíl od muže, což dokazoval příběhem biblické Evy, která byla hlavní příčinou, proč byli s Adamem vyhnáni z ráje. Lutherovo učení si v Německu získalo velkou oblibu, proto se jeho myšlenky a názory snadno šířily mezi lid. Ve svém učení podtrhoval význam víry v boha, která je mocným soupeřem v boji proti ďábelským úkladům, ale zároveň nabádal k pronásledování čarodějnic, čímž se později začali řídit někteří z luterských kazatelů a soudců.⁵⁵

Ve stejném duchu přistupoval k otázkám čar další z reformátorů, francouzský teolog a duchovní otec helvétské větve protestantismu Jan Kalvín (1509-1564). Už od útlého v mládí u něj bylo možné pozorovat sklony k askezi a k náboženskému fanatismu. Mezi lety 1523-1528 úspěšně vystudoval teologii v Paříži, kterou navíc rozšířil o právní vědy, čímž dosáhl titulu doktora obojího práva. V roce 1534 přechází na stranu protestantů a následně odjíždí do Štrasburku, aby se vyhnul pronásledování. Odtud po krátkém čase odchází do Basileje, kde v roce 1536 vydává své nejdůležitější dílo *Základy křesťanského náboženství*. Jeho konečným působištěm se stala Ženeva.⁵⁶ Calvinismus se stal velmi úspěšným učením, které se ze Švýcarska rozšířilo do Francie, Anglie, Skotska atp. Postupem času se objevuje v Německu, kde se stává silným soupeřem luteránství. Je zajímavé, že tato víra si dokázala získat tolik příznivců. Základní Kalvínovou tezí bylo: „*Lidé jsou už od vyhnání Adama z ráje naprosto zkažení a spása je nemožná, až na hrstku vyvolených,*

---

⁵⁴ Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 136.

⁵⁵ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 43-45.

⁵⁶ Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 114.

kteřé Bůh ke spasení předurčil.⁵⁷ Jeho žáci, stejně jako on sám, striktně dodržovali náboženskou spořádanost a poslušnost, ale hlavně dohlíželi na její dodržování u ostatních občanů. Pod Kalvínovou vládou se Ženeva stala místem, kde potírali čarodějnictví velmi tvrdým způsobem. Rouhání, čarodějnictví, cizoložství, kacířství; to vše bylo považováno za zločin, za který byl udělen trest smrti. Jen mezi lety 1542–1546 dala ženevská městská rada popravit 58 osob usvědčených z čarodějnictví a dalších 76 odsoudila k trestu vyhnanství. To vše se odehrálo na popud Kalvína, který přisoudil odpovědnost za morovou epidemii ve městě čarodějnicím, za což si od svých spoluobčanů vysloužil přezdívku *Ženevský papež*.⁵⁸ Ke zmírnění trestů a k rozumnějšímu přístupu k obviněným dochází díky vlivu zámožných občanů a hlavně kupců, kteří začali mít obavy, aby se o Ženevě nezačalo hovořit jako o *čarodějnickém hnízdě*, což by pro celé město mohlo mít neblahé ekonomické následky. Trest smrti začal být udělován pouze v případě, kdy bylo obviněnému bezpečně dokázáno, že způsobil něčí smrt, takže už se nehovoří o kouzlech, ale spíše o travičství a jiných zločinech.⁵⁹

Poslední osobností, o které se v této souvislosti krátce zmíníme, byl španělský jezuita Martin Delrio (1551–1608), který se proslavil svým démonologickým spisem *Disquisitionum magicarum libri sex* (Šest knih o vyšetřování magie), jenž v plné míře nahradil původní Kramerovo dílo *Malleus maleficium*. Delriův spis zaznamenal velký ohlas především v katolickém prostředí. Ve svých, doslova fanatických názorech, které v knize předkládá, je Delrio tvrdý a neoblomný. Autor dokonce věnoval tuto knihu kolínskému arcibiskupovi a kurfiřtovi Arnoštu Bavorskému, jehož vláda byla poznamenána hrůznými procesy s čarodějnicemi. Stala se příručkou, kterou ve velké míře využívala řada soudců při vedení procesů s čarodějnicemi. Jako příklad můžeme uvést Jindřicha Františka

⁵⁷ Roberts, John, M.: *Ilustrované dějiny světa VI. Vývoj evropské civilizace*, Praha, Balios, 2000, str. 50.

⁵⁸ Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 114.

⁵⁹ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 46-47.

Bobliga, který se o tento spis opíral při vedení procesů ve Velkých Losinách a v Šumperku.⁶⁰

Stejně, jako jsme se zmínili o příznivcích honů na čarodějnice, musíme zmínit i jejich odpůrce a kritiky. V jejich výčtu začneme jménem nizozemského humanisty Erasma Rotterdamského (1467-1536), který ve svém učení dokázal oprostít víru od scholastických přežitků aristotelovské filosofie.⁶¹ Za zmínku také stojí jméno německého renesančního lékaře a filosofa Heinricha Cornelia Agrippa z Nettesheimu (1486-1535), jehož žákem byl jeden z nejvýznamnějších odpůrců honu na čarodějnice Johann Weyer.

Nizozemský lékař Johann Weyer (1515-1588) se významným způsobem zapsal do historie svou kritikou, která byla zaměřena proti pronásledování čarodějnic. V roce 1562 sepsal na vévodském zámku v Hambachu⁶² proslulý spis *De praestigis daemonum* (O šalbách démonů), který v následujícím roce vyšel tiskem v Basileji a v dalších letech se dočkal několika nových vydání a dokonce i překladů do cizích jazyků. Weyer také věřil v existenci ďábla, ale přesto ve své knize odmítá nesmyslné představy a pověry, které byly počátečním mechanismem v honbách za čarodějnicemi.⁶³ Kritizoval v ní církevní představitele, lékaře i soudce, že žijí v zajetí starých předsudků, které pak předkládají lidem. Apeloval na teology, že musí lid učit a správně jej vzdělávat v křesťanském náboženství, aby pak veškeré zlo nepřisuzovali pouze čarodějnicím. Pochvalně ve svém díle hovoří o panovnících, kteří k procesům s čarodějnicemi přistupují s rozvahou a dává je tak za vzor ostatním. Vyjadřuje se zde velmi kriticky ke spisu *Kladivo na čarodějnice*, které považuje za zcela bezbožné dílo. Weyer v knize vyslovil i zajímavou myšlenku, kterou však dále nerozebírá, že k pronásledování čarodějnic přispěl jak náboženský fanatismus, tak i rozpory mezi náboženskými směry z dob reformace.⁶⁴

---

⁶⁰ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 19.

⁶¹ Mackenney, Richard: *Evropa šestnáctého století*, Praha, Vyšehrad, 2001, str. 135.

⁶² V roce 1550 se stal osobním lékařem jülišskoklévského vévody Viléma IV.

⁶³ Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 227.

⁶⁴ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 49-52.

Každopádně se kniha stala příkladem pro další kritiky, jakými byli např. francouzský spisovatel a filosof Michael de Montaigne (1533-1592), katolický teolog nizozemského původu Cornelius Loos (1546-1595) nebo německý jezuita Friedrich Spee z Langenfeldu (1591-1635), o kterých již byla zmínka v předchozím textu.

Druhá polovina 17. století zaznamenala zvýšený počet odpůrců čarodějnických procesů, k čemuž přispívá i blížící se nástup osvícenství. Kritici se ozývají i z řad právníků, kde za nejproslulejšího odpůrce můžeme považovat německého profesora a rektora univerzity v Halle Christiana Thomasiuse (1655-1728), jehož nejznámější spis nese název *De crimine magiae* (O zločinu magie). Thomasiuse k podrobnému studiu čarodějnictví přivedl případ, který mu byl jako kompetentnímu odborníkovi svěřen, ale ve kterém svým výrokem velmi pochybil, čímž sám sebe neobyčejně zahanbil. Začal se proto opravdu důsledně zajímat o problematiku čarodějnictví, čehož výsledkem bylo napsání několika spisů, ze kterých můžeme jmenovat např. *Stručná poučení o neřesti čarodějnictví* z roku 1701 nebo *Disputaci o tortuře* z roku 1705. Za významný počín je považováno vydání *Rozličných spisů o nešvaru čarodějnického procesu* v letech 1703-1704, ve kterém byly shromážděny a do němčiny přeloženy spisy významných odpůrců čarodějnických procesů. Právem ho můžeme považovat za předního představitele osvícenského hnutí v Německu.⁶⁵

Západní Evropa se v druhé polovině 17. století stává svědkem přesunu čarodějnických procesů směrem na východ, tzn. do Uher, Polska, Slezska, na severní Moravu atp. Jednak je to díky vlivu osvícenství, které kladlo důraz na lidský rozum a vědecké bádání, a přišlo s absolutně odlišným náhledem na svět, ve kterém Bohu přisoudilo „pouhou“ roli hybatele, který složitý mechanismus světa uvedl do pohybu; jednak díky postupným změnám v trestním procesu. Přesto se s čarodějnictvím jako trestněprávním deliktem můžeme setkat ještě na konci 18. století.⁶⁶

---

⁶⁵ Šindelář, B., *Hon na čarodějnice*, str. 225-226.

⁶⁶ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 21.

5 ČARODĚJNICKÉ PROCESY V ČESKÝCH ZEMÍCH

V českých zemích, v období středověku, se můžeme setkat s poměrně rozumným přístupem při posuzování deliktu čarodějnictví, a to i přesto, že pověry o čarodějnicích byly mezi lidmi velmi rozšířené. Jedním z důvodů by mohl být pozdější nástup papežské inkvizice do Čech, k čemuž došlo v roce 1318. Z pohledu ostatních evropských zemí je tento nástup poněkud opožděný. V porovnání s Francií můžeme hovořit o časovém rozdílu kolem sta let; proto je vrchol středověku na našem území datován až na konec 13. a počátek 14. století. Ani inkvizice si v našich zemích nedokázala vybudovat tak pevnou pozici, která by jí umožnila rozvinout v plné míře svoji činnost. K tomu nepochybně přispělo také husitské hnutí, které postavení inkvizice ještě více oslabilo, čímž prakticky zanikla.⁶⁷

Její obnova se nezdařila ani Heinrichu Kramerovi, který byl kolem roku 1500 jmenován papežem Alexandrem VI. papežským inkvizitorem pro Čechy a Moravu. Jeho úkolem nebylo pořádání honů na čarodějnice, ale odhalování a potírání kacířů, hlavně stoupců jednoty bratrské, kteří se svým smýšlením odtrhli od římské církve, a vytvořili tak první reformační církve v Čechách. Proto se až do začátku 16. století s případy čarodějnictví na území Čech téměř nesečkáme. Výjimkou bylo území Slezska, kam se vlně husitství nepodařilo v dostatečné míře proniknout, a které proto zůstalo v područí římské církve, díky čemuž si zde inkvizice upevnila své postavení.⁶⁸ Jinak byl ale postoj obyvatelstva k činnosti inkvizice velmi odmítavý. Znovu zde můžeme pozorovat vliv husitství, díky němuž byla většina obyvatel tehdejší společnosti nekatolická.

S nástupem Habsburků na český trůn v roce 1526 přichází i snaha Ferdinanda I. o rekatolizaci českých zemí. Důvodem byl jednak fakt, že on sám byl katolíkem, za druhé si potřeboval uchovat přízeň bohatého Španělska, které bylo veskrze katolické a posledním důvodem byl ohled na Karla V., který se nemohl, jako panovník Svaté říše římské, vzdát

---

⁶⁷ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 170

⁶⁸ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 23

katolicismu.⁶⁹ Jedním z prostředků, který mu měl pomoci dosáhnout tohoto cíle, bylo postupné nahrazování akuzační formy vedení soudních procesů⁷⁰ inkvizičním postupem. Akuzační forma na našem území vycházela z dlouhé tradice, a díky ní, byly nad osobami obviněnými z čarodějnictví vynášeny relativně rozumné rozsudky.⁷¹ Do té doby se v českých právních knihách téměř neseťkáme s deliktem čarodějnictví. O to se ve značné míře postaralo vydání hrdelního řádu císaře Ferdinanda III. pro Dolní Rakousy z roku 1656, nazvané *Constitutio Criminalis Ferdinanda*, které čarodějnictví definuje jako velmi těžký zločin, daleko horší nežli je urážka majestátu nebo velezrada. Tento spis se stal vzorem k sepsání trestního zákoníku z roku 1708 *Nové právo útrpné a hrdelní pro Království české, Markrabství moravské a Knížectví slezské císaře Josefa I.*, přezdívaný Josefína.⁷²

K opravdovému honu na čarodějnice na našem území začalo docházet až po konci třicetileté války. V zemi dochází k rekatolizaci; za jediné platné bylo vyhlášeno pouze katolické vyznání. Válka se velkou měrou podepsala také na morálce obyvatelstva, která byla značně uvolněná.⁷³ Díky vzrůstající nevzdělanosti a zvýšenému sklonu k pověřivosti se snazším způsobem rozšiřují pověry o čarodějnicích, které se paktují s ďáblem. Lidé jsou udržováni v určitých obavách a ve strachu ze zla, a to by mělo působit jako jeden z důvodů, aby se lidé přimkli k římskokatolické církvi.

V tomto duchu působil Matěj Václav Šteyer (1630-1692), kterého velmi oslovil spis italského jezuita Giovanna Manni, podrobně se zabývající peklem, a proto v roce 1676 toto dílo překládá do češtiny a vydává tiskem pod názvem *Věčný pekelný žaltář*, které o několik desítek

---

⁶⁹ *Dějiny zemí Koruny české I.*, Kolektiv autorů, Praha, PASEKA, 1992, str. 216.

⁷⁰ Při akuzačním řízení je soud nestranný, a nepodílí se na vyhledávání důkazů.

⁷¹ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 171.

⁷² Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 23-24.

⁷³ *Dějiny zemí Koruny české I.*, Kolektiv autorů, str. 276.

let později Josef Jungmann v Historii literatury české⁷⁴ označil za „nejhroznější ze všech knih“.⁷⁵

Podobným způsobem vystupoval i další z jezuitů Antonín Koniáš (1691-1760), jehož úkolem bylo pátrat po nekatolických knihách. Jeho pátrání zašlo tak daleko, že se stal proslulým svým fanatickým pronásledováním protestantů a protestantské literatury, za což byl také mnohokrát ze strany svých nadřízených kárán. Jinak se svého úkolu chopil pevně a nekompromisně, neboť množství knih, které na svých cestách zkonfiskoval, se odhaduje na 30 000, z nichž některé byly později také veřejně spáleny. Jeho hlavním literárním dílem je spis *Clavis haeresim claudens et aperiens* (Klíč kacířské bludy k rozeznání otevírající), jenž obsahuje především antická a renesanční díla, která jsou upravená tak, aby odpovídala českým podmínkám. Koniáše zde zmíníme i jako autora písničky nazvané *Píseň o mukách pekelných*, ve které jsou popisovány děsivé pekelné scény, které čekají na hříšníky.⁷⁶ Přesto na Koniáše a další, jemu podobné nemůžeme pohlížet jenom jako na hubitele a potlačovatele protestantské kultury, nesmíme opomíjet dobový kontext, ve kterém na prvním místě stojí katolická církev bojující o stabilizaci své pozice.⁷⁷

K novým vlnám pronásledování čarodějnic na území Koruny české začalo docházet v nízkém knížectví, po odchodu švédské posádky v roce 1650, v souladu s rozhodnutím, které bylo učiněno na vestfálském mírovém kongresu.⁷⁸ Motivem, považovaným za první impulz, který následně rozpoutal hony na čarodějnice na tomto území, byla pomsta, kterou zosnoval vratislavský biskup. Slezští protestanti totiž považovali švédské posádky za jakési „garanty“ svých náboženských svobod, a proto jejich odchodem ze země nebyli nadšeni. Přestože vestfálský mír měl zaručovat náboženskou svobodu, Habsburkové neustále prosazovali

⁷⁴ Historie literatury české: jde o zkrácený název díla, ve kterém jsou sepsány všechny, do té doby známé české literární památky. Toto dílo je rozděleno do šesti dílů, sestavené chronologicky podle historických událostí.

⁷⁵ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 184-185.

⁷⁶ Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 119.

⁷⁷ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 184.

⁷⁸ Švédské okupační posádky musely opustit všechna území, která byla součástí Koruny české.

pouze učení katolické církve, na což slezští evangelíci reagovali peticemi, které byly určeny císaři Ferdinandovi III. i Leopoldovi I. Za takové buřičské chování je pak čekal pouze jediný trest – být pro výstrahu upálen v čarodějnickém procesu v niském knížectví.⁷⁹ K velkému pronásledování docházelo také na Jesenicku, kde v průběhu třiceti let bylo odsouzeno za čarodějnictví a následně upáleno 112 lidí. Nebude jistě žádným překvapením, že ve 105-ti případech šlo o ženy. Stále platilo, že žena má k čarodějnictví daleko větší sklony než muž. Stejným způsobem postupovali i ve městě Zlaté hory, kde v roce 1651 přišlo o život 54 lidí, díky lživému nařčení z čarodějnictví. Takovéto procesy se odehrávaly po celém území Slezska, ale zdaleka ne v takové míře, v jaké probíhaly v již zmíněném niském knížectví.⁸⁰

Na severní Moravu pronikaly pověry o čarodějnicích hlavně díky trvalému styku obyvatel Moravy se sousedním Slezskem, kam ze své bývalé vlasti přesídlili němečtí katolíci.⁸¹ Odtud také přišel Jindřich František Boblig z Edelstadtu, který si později, díky svým účastem na procesech, vysloužil přízvisko „krvavý kat“. Boblig pocházel z měšťanské rodiny ve Zlatých Horách. Díky povýšení do šlechtického stavu, kterého se dostalo jeho otci, mohl mladý Jindřich František začít studovat práva. Ta se mu však nepodařila dokončit, takže titul, který získal, zněl pouze „*juris candidatus*“. Tato skutečnost byla považována církví za malichernou, a tak Boblig začal působit jako právník u soudního tribunálu ve Slezsku. Zkušenosti, které za dobu svého působení získal, v plné míře využil při vedení procesů proti čarodějnicím na Losinsku a Šumpersku v letech 1678-1696, kam byl pozván jako vrchní vyšetřovatel a soudce.⁸²

Předvojem veškerých pozdějších událostí byla vzpoura proti vrchnosti, v roce 1659 ve Velkých Losinách, kde poddaní protestovali nejen proti zvyšování roboty, ale také proti násilné rekatolizaci, ke které byli vrchností nuceni. Přestože vzpoura byla nakonec za pomoci vojska potlačena a hlavní viníci byli na příkaz císaře Leopolda I., v roce 1662,

⁷⁹ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 185.

⁸⁰ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*: str. 185.

⁸¹ Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 109.

⁸² Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 109.

popravení, evangelické vyznání se mezi prostým lidem stále tajně udržovalo. Na počátku roku 1669 upozornil na situaci ve šternberském panství jezuitský kněz Arnold Engel, který ve svém dopise císaře informoval o nebezpečích hrozících ze stran evangelíků, kteří katolickou víru ignorují a tím posilují rebelantství. V této souvislosti zároveň upozornil na zvýšený výskyt čarodějnictví, které způsobuje tamnímu obyvatelstvu velké škody, a žádá proto císaře, aby co nejdříve zakročil. Naskytla se tak příležitost, aby byly rozpoutány čarodějnické procesy, které podle zkušeností např. z Německa nebo ze Slezska nesloužily pouze k zastrašení evangelíků, ale často i k vlastnímu obohacení majetkem odsouzeného.⁸³

První obětí čarodějnických procesů na losinském panství se stala žebračka Marie Schuhová z Vernířovic, která se v roce 1678 v sobotínském kostele při svatém přijímání prohřešila tím, že posvěcenou hostií, kterou dostala, nespokla, ale pokusila se jí odnést z kostela, aby ji následně předala porodní bábě Dorotě Groërové. Ta ji chtěla dát, na radu staré Davidové, sežrat krávkou, aby lépe došla.⁸⁴ Tehdy ještě nikdo netušil, jaké neštěstí může vyvolat obyčejná babská pověra. Celou událost oznámil farář Matyáš Eusebius Schmidt hejtmanovi losinského panství Adamu Vinarskému z Křížova, kterého navíc upozornil, že nejde o žádný malicherný případ, protože celý kraj byl vždy evangelického vyznání, a čarodějnictví zde může mít pevné kořeny. Vinarský okamžitě o případu informoval hraběnku Angelu Annu Sybilu z Galle, která jej pověřila přípravou čarodějnického procesu. Na hejtmanovu žádost, z Olomouce přijíždí inkviziční úředník Jindřich František Boblig.⁸⁵

Boblig tuto nabídku rád přijal, neboť jeho dosavadní advokátní praxe, kterou v Olomouci vykonával, ho nutila žít ve velmi skromných poměrech. Věděl, že získal příležitost, aby se mohl dostatečně finančně zajistit. V září roku 1678 začal ve velkých Losinách zasedat inkviziční

---

⁸³ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 187-188.

⁸⁴ Toufar, P.: *Čarodějnice, hvězdlháři a zlatodějové*, str. 61.

⁸⁵ Francek, Jindřich.: *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha, Rybka Publishers, 1999, str. 269.

tribunál, který sestával z pěti panských žerotínských úředníků, v čele s Bobligem ve funkci předsedy. Na úplném počátku vyšetřování nebylo při výslechu dovoleno (na výslovné přání hraběnky) používat torturu. Výřečný Boblig ale hraběnku nakonec natolik přesvědčil o nebezpečí plynoucího z čarodějnictví, že nakonec ze svého rozhodnutí ustoupila a povolila v Losinách mučení bez jakéhokoli omezení.⁸⁶ Začínají se rozpoutávat procesy, při kterých jsou z obviněných, za pomoci mučení, vynucena strašlivá doznání. V tomto ohledu byl velkým pomocníkem inkvizitorů kat. V losinském panství byl mistrem popravčím Jakub Hayem, známý pod přezdívkou Jokel, který se do historie zapsal hlavně svojí krutostí.⁸⁷

Boblig, po krátké době, začal Velké Losiny vnímat jako místo, ze kterého již nemůže mít příliš velký prospěch, a proto svoji pozornost obrátil na město Šumperk a jeho zámožné občany. Bobligovou prvotní snahou bylo přesvědčit knížete Karla Eusebia z Lichtenštejna, aby v Šumperku nechal zřídit zvláštní inkviziční tribunál, což odůvodňoval tím, že celé město je doslova zamořeno čarodějnicemi. Souhlas knížete dostal 21. prosince 1679, tedy v době, kdy Bobligovi bylo kolem 64 let, takže jeho nynější snahou bylo, aby se v tomto městě a na tomto místě udržel co nejdéle.⁸⁸ Došlo tedy k tomu, že pod Bobligovým vedením souběžně pracovaly dva inkviziční tribunály, v Losinách a v Šumperku, které si vzájemně vycházely vstříc.⁸⁹

Netrvalo dlouho, a proti Bobligovým procesům se zvedla vlna kritiky, hlavně ze stran venkovských duchovních, kteří odsouzeným před popravou poskytovali duchovní útěchu. Při zpovědích se dozvídali o způsobech mučení, donucování výpovědí, i o křivých obžalobách dalších nevinných lidí, ke kterým byli donuceni.⁹⁰ Významným odpůrcem a bojovníkem proti inkvizičním praktikám se stal šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner. Tento rodák ze Šumperka byl považován za vysoce vzdělaného muže. Ve Vídni vystudoval filosofii a práva, kde dosáhl

⁸⁶ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 189.

⁸⁷ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 189-190.

⁸⁸ Francek, J.: *Zločin a trest v českých dějinách*, str. 270.

⁸⁹ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 192.

⁹⁰ Francek, J.: *Zločin a trest v českých dějinách*, str. 270.

hodnosti magistra, ve Štýrském Hradci se začal zabývat studiem teologie a přírodních věd, v Olomouci v roce 1656 přijal kněžské svěcení a v roce 1668 se vrátil zpět do rodného města. Mezi farníky se Lautner těšil značnému respektu a oblibě, hlavně díky svým vědomostem, a díky svému přátelskému a tolerantnímu přístupu k lidem. Od počátku se netajil svým odporem vůči nelidským praktikám soudců. Ve svých kázáních otevřeně hovořil o nebezpečích, která plynou z omezenosti, fanatismu a prospěchářství, a samotného Bobliga pak označil za tmáře a nevzdělance.⁹¹ Netušil, že sám nad sebou vyřkl ortel, který z něj učinil další oběť šumperských procesů.

Boblig se nenechal zastrašit a při inkvizičních procesech s čarodějnicemi se postaral o to, aby se ve výpovědích obžalovaných začalo objevovat jméno kněze Lautnera. Poté zaslal olomouckému biskupovi dopis, ve kterém popisuje údajné Lautnerovy skutky, a požaduje udělení svolení k jeho zadržení. K tomu došlo 18. srpna 1680 při hostině na faře v Mohelnici, kam byl pozván svým dávným přítelem Jiřím Vojtěchem Winklerem, který mu osobně předal zatykač podepsaný samotným biskupem Lichtenštejnem. Poté byl převezen na hrad Mírov, kde byl uvězněn a vyslýchán.⁹²

Biskup Bobligovi nedovolil v případě Lautnera používat útrpný výslech, a tak byl inkvizitor nucen využívat jiných, zejména psychických forem nátlaku. Kněz všem nátlakům odolával, i když věděl, že počet obvinění proti němu neustále narůstá, ale stále doufal, že lidé nezatíží svoji duši takovým hříchem, který by je po smrti přivedl až k věčnému zatracení. Až po několika letech ve vězení a po vlastních zkušenostech z mučírny si uvědomil, *„že všichni nešťastníci, kteří ho obviňovali z nesmyslného zločinu čarodějnictví, měli vlastně z Bobliga a z ukrutností mučírny mnohem větší hrůzu nežli z pověstného trestu „věčného zatracení“, jakým jim římskokatolický klérus hrozil po smrti.“*⁹³ Když se kněz nepřiznal ani po čtyřech letech svého věznění, dovolil nakonec

⁹¹ Gulieyová, R., E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 130.

⁹² Guileyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 131.

⁹³ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 204.

biskup použití tortury při jeho výslechu, čímž ho v podstatě odsoudil k smrti. Po deseti dnech nepřetržitého mučení, jejichž krutý průběh Boblig zdůvodňoval Lautnerovou oddaností k ďáblu, kněz vzdal svůj boj a podepsal sedmdesátistránkový protokol se svojí vlastní výpovědí. 18. září 1685 byl Kryštof Lautner v mohelnickém kostele zbaven všech svých duchovních hodností a úřadů, a podle kanonického práva byl degradován a následně předán katu.⁹⁴

Čarodějnické procesy ve Velkých Losinách a v Šumperku probíhají až do roku 1696, kdy se proti nim začala zvedat vlna odporu ze strany měšťanů. Díky Bobligovu neblahému působení v těchto panstvích, začalo docházet k hospodářskému úpadku měst, čímž začala vzrůstat nedůvěra v inkvizitorskou činnost. Přestože se Boblig ještě pokusil rozšířit moc inkvizičního tribunálu na královské město Olomouc, tak se mu to, díky rozhodnutí císaře Leopolda I., nepodařilo, a na počátku 18. století zde zcela v zapomnění umírá.⁹⁵

Za konec čarodějnických procesů na našem území jsou považována šedesátá léta 18. století. Velkou zásluhu musíme připsat císařovně Marii Terezii, která věnovala při sestavování reformy velkou pozornost právu. Její hlavní myšlenkou bylo zjednodušit a sjednotit zákony a stanovit pevná pravidla pro možnost výkonu práva. V roce 1768 vyšel trestní zákoník Marie Terezie *Constitutio Criminalis Theresiana*, který platil ve všech habsburských zemích, ale který ještě v plném rozsahu interpretoval původní *Artykl o kouzelnictví, čarodějnictví, věšteství a podobných věcech*, který byl schválen patentem 5. listopadu 1776. Kníže Václav Kounic, císařovnin rádce, upozornil na tuto skutečnost a zároveň neopomněl zdůraznit, že pokud se Theresiána ve svých paragrafech zabývá čarodějnictvím, „*neodpovídá požadavkům osvíceného století a může spíše vyvolat posměch než respekt*“.⁹⁶ Ve stejném duchu se vyjádřil i k otázce používání tortury při výslechu obviněných. Na počátku roku 1776 se Marie Terezie rozhodla, i díky vlivu

---

⁹⁴ Francek, J.: *Zločin a trest v českých dějinách*, str. 272.

⁹⁵ Francek, J.: *Zločin a trest v českých dějinách*, str. 273.

⁹⁶ Šindelář, B.: *Hon na čarodějnice*, str. 216-217.

argumentů svých rádců, ke zrušení tortury. Protože tortura byla nezbytnou součástí čarodějnických procesů, její zrušení bylo tedy i koncem honu na čarodějnice na našem území.⁹⁷ Skutečným koncem však bylo rozhodnutí císaře Josefa II., který ze svých zákoníků delikt čarodějnictví navždy vymazal.⁹⁸

---

⁹⁷ Francek, J.: *Čarodějnické příběhy*, str. 24.

⁹⁸ Guielyová, R. E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, str. 13.

6 SMOLNÁ KNIHA MĚSTA ROKYCAN

První zmínky o inkvizici na Rokycansku se datují do let 1573-1592. Jistou spojitost nalezneme v roce 1583, kdy došlo k přestěhování císařského dvora Rudolfa II. z Vídně do Prahy, odkud s ním přechází i papežský nuncius a španělský vyslanec, kteří se snažili císaře přimět k ráznějšímu přístupu proti protestantům v Čechách.⁹⁹ Důvodů, proč si císař zvolil za své sídlo právě Prahu, bylo několik; císař měl obavy z neustálého ohrožování Vídně Turky, České země tehdy byly nejbohatší částí říše a posledním důvodem byl prostý fakt, že se Praha císaři zalíbila.

V té samé době Rokycany usilovaly o povýšení na královské město, takže císařův přesun do Prahy značně usnadnil jejich úsilí, a umožnil jim snazší a méně nákladný přístup nejen k zemským, ale i k říšským úřadům, a samozřejmě i přístup na císařský dvůr, z čehož plynula možnost jednat s nejvyššími úředníky. Do husitských válek byly Rokycany majetkem pražského arcibiskupství, což znamenalo, že občané nebyli svobodni a živnosti, které provozovali, jim byly pouze propůjčeny.¹⁰⁰ Velkým mezníkem se stal rok 1584, kdy se Rokycany dočkaly titulu královského města, a natrvalo se vymanily z područí církve.

Jak již bylo zmíněno výše, společně s císařem přicházejí do Prahy papežský a španělský vyslanec, na jejichž popud začala inkvizice aktivněji působit zejména v královských městech, tzn. i v Rokycanech. V inkvizičních procesech bylo v této době na Rokycansku obžalováno na 25 osob z deliktu čarodějnictví, z nichž většina byla popravena.¹⁰¹ Není třeba opakovat, že většina z doznání, která byla učiněna, vznikla na základě mučení. Tato doznání se zapisovala do samostatné úřední knihy, která nesla název *Knihy svědomí* neboli *Knihy černá nebo smolná*.

⁹⁹ Cironis, Petros: *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycany z let 1573-1630 (s přílohou pozdějších čarodějnických procesů)*, Rokycany, Státní okresní archiv Rokycany, 1994, str. 15.

¹⁰⁰ Cironis, Petros: *Historie města Rokycan I., Rokycany od 10. století do třicetileté války*, Rokycany, Státní okresní archiv Rokycany, 1993, kap. IV., str. 59.

¹⁰¹ Cironis, P.: *Knihy černá nebo smolná*, str. 15.

První zápisy v rokycanské smolné knize se objevují kolem roku 1573 a končí zápisem z roku 1630. Podle Jana Pohla¹⁰² lze po bližším zkoumání usoudit, že na této smolné knize se podílelo kolem devíti pisařů, což se zdá být docela reálné vzhledem k časovému rozmezí, ve kterém byla kniha sepisována.¹⁰³ Dále usuzuje, že zápisy do smolné knihy nebyly psány při samotném trestním řízení, ale až dodatečně. Soudí podle toho, že v Rokycanských archivech je zaznamenáno více případů, které byly v Rokycanech vyšetřovány a následně potrestány, než nalezneme v této knize.¹⁰⁴

Zápisy z procesů jsou krátké a výstižné. Písaři zaznamenávali hlavně tři základní věci: obvinění, vyšetřenu skutečnost a rozsudek. Zajímavostí je, že na konec každého zápisu nakreslili meč, důtky nebo kolo, aby bylo zřetelné, jakým způsobem byl odsouzený potrestán. Kniha obsahuje hlavně zápisy zločinů, které byly spáchány na území Rokycan a v jejich nejbližším okolí. Jsou zde zapsány zločiny krádeže, hrdelní zločiny, ale rukopis obsahuje také zápisy o pronásledování čarodějnic.

V období po Bílé Hoře, v roce 1623, došlo v Rokycanech k násilné rekatolizaci obyvatelstva z evangelické víry na víru katolickou, a to vše za pomoci císařského pluku. Tím byla na čas vyřešena otázka jednotné víry. Po konci třicetileté války vlna čarodějnických procesů na území Rokycan opadá, protože lidé byli vlivem válečných tažení naprosto zbídačeni, došlo k prudkému poklesu počtu obyvatel, celá krajina i sídliště byly zdevastovány a proto bylo nejdůležitější vzpamatovat se z nastalé situace.¹⁰⁵

Pokud ale došlo k nějakému procesu s čarodějnicemi, soudilo se podle obecně platných norem této doby. Definice čarodějnictví byla zahrnuta i v Koldínových Právech městských, která byla vydána v roce 1579. Jednalo se o soukromou sbírku nařízení, která byla českými městy

---

¹⁰² JuDr. Jan Pohl (1861-1914), rodák z Mýta u Rokycan, celý život se věnoval shromažďování materiálů o kulturních zajímavostech Podbrdsko. K jeho dílům patří také přepracování rokycanské smolné knihy.

¹⁰³ Cironis, P.: *Knihy černá nebo smolná*, str. 4.

¹⁰⁴ Pohl, Jan: *Knihy černá nebo smolná, král. svobod. města Rokycan z let 1573-1630*, Publikace městského musea v Rokycanech, č. 4, Knihotiskárna Jos. B. Zápotočný, předmluva, str. V.

¹⁰⁵ Cironis, P.: *Knihy černá nebo smolná*, str. 16-19.

brzy přijata. Jeden z výtisků byl 19. října 1579 zaslán také městské radě v Rokycanech, a to pány Sixtem z Ottersdorfu a Pavlem Kristianem z Koldína. Kniha se dodnes zachovala v místním rokycanském archivu.¹⁰⁶

K mučení obžalovaných a k jejich potrestání využívala větší a bohatší města služeb svého mistra popravčího. Rokycany patřily k městům středním, takže si vlastního kata nemohly dovolit, a proto si ho obvykle vypůjčovaly ze sousední Plzně. Za služby, které ve městě odvedl, mu bylo vždy řádně zapláceno. Činnost kata nebyla spojena pouze s výslechy a popravami, ale také s úklidem veřejných prostor, tzv. cíděním města, což znamenalo odklizení mršin, kostí atp.¹⁰⁷ Nástroje určené k mučení měli Rokycanští své vlastní. O místě, kde se tehdy zřejmě popravovalo, se v dochovaných zprávách z roku 1479 hovoří jako o *Mlýně šibeničním*, z pozdějších let pak pochází název *Na spravedlnosti*.¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Cironis, P.: *Kniha černá nebo smolná*, str. 20-21.

¹⁰⁷ Cironis, P.: *Historie města Rokycan*, kap. IV., str. 64.

¹⁰⁸ Cironis, P.: *Kniha černá nebo smolná*, str. 24.

7 ČARODĚJNICKÉ PROCESY NA ROKYCANSKU

Za první velký čarodějnický proces je považován případ z roku 1589, ve kterém byly z čarodějnictví najednou obviněny čtyři ženy. První z vyslychaných žen byla jistá Anna Chyličková z Rokycan, která při výslechu mistru popravčímu přiznala, že další obviněné Káče Sápí, nosila sedměrokvětec, se kterým pak vymývala konvičky. Dále uvedla, že svému bratrovi ukradla povlak, Janu Valentovi jednu kopu míšeňských a káče Dumetovic jednu kopu širokou, kterou Sápě proměnila. Dále na radu Sápí vzala mrtvou kočku, rozbila jí hlavu a její mozek společně se starým pivem rozmíchala. Tento lektvar pak dala vypít Martinu Sklenáři a jeho ženě Anně, aby je zostudila tak, že Sukoslavka odkáže své dceři statek.

Také vypověděla, že jí navštěvoval čert, v podobě starého, černého člověka, který jí poroučel, aby čarovala v sobotu a v neděli, a aby si za tovaryšku vzala k sobě Kozovou, že se pak budou mít dobře. Čert pak pobýval u Kozové, kam mu nosily mléko, které podle obvinění, dobytku odnímal. V mléce pak také mravence vařily a po domě je kropily, aby Sápě měla mnoho hostů. Za tyto skutky byla Anna Chyličková ještě téhož dne upálena na hranici.

Káča Sápě shodně vypověděla, že ve všem napomáhala Anně Chyličkové. Dále je zde zaznamenáno, že v šatlavě chtěla Chyličkovou zabít nožem, aby na ní nic nevyzradila, ale protože na ní nedosáhla, dala jí nůž do ruky, aby se zabila sama, což Chyličková neudělala. Sápí ponechali v šatlavě, a další den ji mistr popravčí zaživa zahrabal.

Třetí obviněnou ženou, byla Kozová, která odmítala všechna obvinění. Nepřiznala se ani po mučení, při kterém byla pálena po těle. Zavřeli ji proto do šatlavy, kde se za nějaký čas roznemohla. Na přímluvu městských paní byla propuštěna, ale třetí den na nemoc zemřela. Manžel jí pak sám vykopal hrob u Božích muk, kde ji také pochoval.

Tak zemřela i poslední z obviněných Markyta Plechatá, která stejně jako Kozová odmítla nařčení z čarodějnictví, za což byla uvržena do šatlavy. Přestože byla díky přímluvě městských paní propuštěna, zemřela

ještě týž den. I ona byla manželem pohřbena poblíž města u Božích muk.¹⁰⁹

Také v roce 1591 proběhl na Rokycansku další z masových čarodějnických procesů, ve kterém bylo tentokrát odsouzeno pět osob. Prvním vyslychaným byl Jakub Kulhavý, syn Jana a Anny Hadrových, který vypověděl, že vše začalo tím, že ho otčím navedl, aby v Tymákově nabral vodu ze tří studní, tou pak aby omyl koně a nakonec ji vylil na rozcestí. Lidé i koně, kteří toto místo přejdou, budou chřadnout a umírat. Také, že ho otčím navedl k tomu, aby na Květnou neděli uschoval darované Boží tělo, vložil ho pak do žlabu kobylám, aby lépe jedly. Aby jablko pod paží zapotil a poté ho dal nějaké dívce, a ta mu bude hned povolná. Jablko dal dívce Tománkové, která byla svolná třikrát. Opět na radu otčíma, že Janu Soukupovi dvakrát vodu mezi vrata nalil, aby mu dobytek pomřel. Jakub Kulhavý vypověděl takových skutků celkem osm. Doznal se také k tomu, že když kradl, míval u sebe jisté koření, díky němuž ho nikdo neviděl, a po kterém byl velmi smělý a vždy odříkával větu: „*Pomoz, čerte, d'áble, odříkám se Pána Boha, a ať nás nevidí*“.¹¹⁰ Za spáchání všech těchto skutků byl Jakub kulhavý odsouzen ke zlámání končetin, vpletením do kola, a s tím kolem pak na hranici zaživa upálen.

Případ pokračoval výslechem Jakobovy matky Anny Hadrové, který však není v knize zapsán celý. Z dostupného zápisu je zřejmé, že Anna Hadrová ještě obvinila pastýřku Potůčkovou a Václava Kejvala. Výsledkem procesu bylo odsouzení k upálení na hranici pro Jana Hadra, Annu Hadrovou i pastýřku Potůčkovou. Václav Kejval byl propuštěn.¹¹¹

Podle záznamů v těchto knihách je patrné, že v Rokycanech se velké hrdelní procesy konaly několikrát za rok, a bylo naprosto běžné, že se tato „představení“, ať už to bylo čtvrcení, upalování za živa či stětí mečem, konala před zraky všech obyvatel města. Petros Cironis se ve své knize *Historie města Rokycan* pozastavuje nad faktem, že k největším honům na čarodějnice docházelo v době, kdy Rokycany usilovaly o

¹⁰⁹ Pohl, J.: *Knihy černá nebo smolná*, str. 8-10.

¹¹⁰ Pohl, J.: *Knihy černá nebo smolná*, str. 14.

¹¹¹ Cironis, P.: *Historie města Rokycan*, kap. IV., str. 121.

povýšení do třetího stavu, z čehož usuzuje, že Rokycanští na sebe chtěli upozornit, zdůraznit svůj význam a dokázat, že jsou schopni řešit i takový problém, jakým bylo čarodějnictví. Čarodějnické procesy v Rokycanech lze v této době označit za jedny z nejostřejších v Českém království.¹¹²

---

¹¹² Cironis, P.: *Historie města Rokycan*, kap. IV., str. 122.

ZÁVĚR

Má bakalářská práce pojednává o honech na čarodějnice v českých zemích v období 16.-17. století, při kterých nesmyslně přišlo o život velké množství lidí, především žen. Zabývá se příčinami, které přispěly k masovému stíhání čarodějnic.

Práce je sestavena chronologicky. Vychází z úplných počátků, kdy čarodějnictví bylo nazýváno magií a bylo nedílnou součástí náboženství předkřesťanských kultur. Postupně přechází do etapy christianizace pohanských kultur, ke které dochází přibližně od 5. do 10. století. Právě křesťanství bude hlavní příčinou, která se v dalších obdobích pokusí oddělit náboženství od magie a pověr.

Dalším prvkem, který později vedl k procesům s čarodějnicemi, byla hereze. Nespokojenost lidí s tehdejší životem církve vedla mnohé z nich k odklonu od tradičního křesťanského učení. Vznikaly organizace věřících, které se nechtěly ztotožňovat s názory církve. Ta byla nucena tuto rozrůstající se hrozbu zastavit, a tak byla za tímto účelem vytvořena inkvizice, která se začala velmi rychle šířit po celé Evropě.

V této době jsou vydávány spisy, které barvitě líčí jak samotné čarodějnice, tak i jejich vztah k ďáblu. Na vznik démonologických traktátů mělo obrovský vliv scholastické učení, které se těmito úvahami zabývalo. Opravdový zlom přichází s výrokem církve, která čarodějnictví označila za stejný zločin, jakým bylo kacířství.

Přestože církve přirovnala čarodějnictví k herezi, v čarodějnických procesech sama většinou nefiguruje. Pro církve bylo důležité stíhat kacíře, a tak veškerou odpovědnost v podstatě přenesla na světské soudy, které svoji moc dokázaly ve většině případů dokonale zneužít.

V českých zemích se s pronásledováním čarodějnic setkáváme až po ukončení třicetileté války, a to hlavně na území Slezska a severní Moravy. Nikdy zde ale nedošlo k takovým honům na čarodějnice, jaké probíhaly v ostatních zemích tehdejší Evropy.

SEZNAM PRAMENŮ A POUŽITÉ LITERATURY

BREUERS, Dieter: *Ve jménu ďábla. Trochu jiná historie čarodějnic a jejich pronásledování*, Praha, BRÁNA, 2008, ISBN 978-80-7243-357-5

CIRONIS, Petros: *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycany z let 1573-1630 (s přílohou pozdějších čarodějnických procesů)*, Rokycany, Státní okresní archiv Rokycany, 1994

CIRONIS, Petros: *Historie města Rokycan I., Rokycany od 10. století do třicetileté války*, Rokycany, Státní okresní archiv Rokycany, 1993

Dějiny zemí Koruny české I., Kolektiv autorů, Praha, PASEKA, 1992, ISBN 80-85192-28-4

FELDMANN, Christian: *Friedrich Spee. Procesy s čarodějnicemi*, Velehrad, Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2003, ISBN 80-86715-12-4

FRANCEK, Jindřich: *Čarodějnické příběhy*, Praha, PASEKA, 2005, ISBN 80-7185-697-5

FRANCEK, Jindřich: *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha, Rybka Publishers, 1999, ISBN 80-86182-91-6

GRIGULEVIČ, I. R.: *Dějiny inkvizice*, Praha, Svoboda, 1982

GUILEYOVÁ, Rosemary, E.: *Encyklopedie čarodějnic a čarodějnictví*, Praha, OLYMPIA, 1997, ISBN 80-7033-432-0

HROCH, Miroslav; SKÝBOVÁ, Anna: *Králové, kacíři, inkvizitoři*, Praha, Československý spisovatel, 1987

CHALUPA, Jiří: *Inkvizice. Stručné dějiny hanebnosti*, Praha, nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2007, ISBN 978-80-86493-22-0

KIECKHEFER, Richard: *Magie ve středověku*, Praha, Argo, 2005, ISBN 80-7203-660-2

Kladivo na čarodějnice: Překlad: Lenková, Jitka, Brno, nakladatelství Levné knihy a.s., 2010, ISBN 978-80-7309-361-7

LE GOFF, Jacques; SCHMITT, Jean – Claude: *Encyklopedie středověku*, Praha, Vyšehrad, 2008, ISBN 80-7021-545-3

MACKENNEY, Richard: *Evropa šestnáctého století*, Praha, Vyšehrad, 2001, ISBN 80-7021-469-4

Ottův slovník naučný, Díl dvacátý Pohora-Q.v., Praha, Argo

POHL, Jan: *Kniha černá nebo smolná král. svobod. města Rokycan z let 1573-1630*, publikace městského musea v Rokycanech č. 4., vydáno i vytištěno knihtiskárnou Jos. B. Zápotočný v Rokycanech

ROBERTS, John, M.: *Ilustrované dějiny světa IV. Vývoj evropské civilizace*, Praha, Balios, 2000, ISBN 80-242-0226-3

SOKOL, Jan: *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*, Praha, Vyšehrad, 2004, ISBN 80-7021-713-8

ŠINDELÁŘ, Bedřich: *Hon na čarodějnice*, Praha, Svoboda, 1986

TOUFAR, Pavel: *Čarodějnice, hvězdlháři a zlatodějové*, Brno, MOBA, 2009, ISBN 978-80-243-3476-9

Velké procesy. Právo a spravedlnost v dějinách, Překlad: Kouřimský Milan a Milada, Praha, BRÁNA, 1997, ISBN 80-85946-76-9

RESUMÉ

This bachelor's thesis is related to the course „Czech History in a European Context“.

The goal of my bachelor's thesis is to summarize findings developed on the basis of appropriate sources and literature, from which I will attempt to map the events of the witch trials in Bohemia and the region of Rokycany in the 16th-17th centuries.

The first portion of the thesis deals with the beginnings of magic, its link to pagan religion, and its subsequent short blend with the Christian faith, the wake of whose saw the uncompromising division separating religion from superstition.

The next part discusses the beginnings of the rise and development of the inquisition. Two famous sets of codes are mentioned here, upon which the church founded its confidence, which did not in the least disappoint.

In the next chapter, the thesis handles the meaning of unlucky books and offers several concrete examples recorded during the trials carried out in the territory of Rokycany in the 16th century.

The thesis should result in a chronological arrangement of one of the dark periods of history, whose magical beginnings are traced back to antiquity, but which ranges over the course of several centuries into a senseless hunt for witches.